

İslâmiyye Kısmından Meskûkât-ı Türk-mâniyye Kataloğu: Benî Artuk, Benî Zengî, Fûrû-ı Atabekiyye, Mülûk-i Eyyûbiyye-i Meyyâfarikîn (Konstantiniye 1311). Müze-i Hümâyûn müdürü olan kardeşi Osman Hamdi Bey'in bir mukaddime yazdığı eserde Doğu Anadolu ve Suriye'de hüküm süren Türkmen beylerinin darbettikleri sikkeler hakkında bilgi verilmektedir. Eserin Fransızca'sının da basıldığı (Constantinople 1894) Türkçe nüshasının iç kapağında kaydedilmiştir. Ayrıca İtalya'nın Bologna şehrindeki Forni Yayınevi tarafından tıpkıbasımı yapılmıştır. Eser hakkında *Journal Asiatique*'te bir tanıtma yazısı bulunmaktadır (XXIII [1895], s. 364-371). 5. *Müze-i Hümâyûn Meskûkât-ı Kadime-i İslâmiyye Kataloğu: Sâsânîyân ve Bizantin Tarzındaki Sikkeler, Hulefây-ı Emeviyye ve Abbâsiyye Meskûkâtı, Fûrû-ı Abbâsiyye'den Benî Tolun, Benî İhşid, Âl-i Sâmân, Benî Hamdân, Âl-i Büveyh, Benî Mervân Meskûkâtı* (Konstantiniye 1312). Emevî ve Abbâsî hükümdarlarıyla onların yerine geçen hükümdarlara ait sikkeler hakkında bilgilerin verildiği eserde Osman Hamdi Bey'in kısa mukaddimesinden sonra uzun bir giriş bölümü de yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

G. Gabrieli, *Manuale di bibliografia musulmane*, Roma 1916, s. 318-319; *Osmanlı Mülâfifleri*, III, 114-115; Halil Edhem [Eldem], *İslâmî Nümizmatik İçin Bir Bibliyografî Tercübesi*, Ankara 1933; Zeki Velidî Togan, *Tarihte Usûl*, İstanbul 1946, s. 25, 313; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "İbrahim Edhem Paşa ve Ailesi ve Halil Edhem Eldem (1861-1938)", *Halil Edhem Hâtıra Kitabı*, Ankara 1948, II, 68, 71-72; a.mlf., "Gazi Orhan Bey'in Hükümdar Olduğu Tarih ve İlk Sikkeleri", *TTK Belleten*, IX/34 (1945), s. 207-211; L. A. Mayer, *Bibliography of Muslim Numismatics*, London 1954, s. 40; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I, s. XXX-LVI; Babinger (Üçok), s. 413-414; "Galib Bey", *SF*, sy. 249 (7 Kânunuevvel 1311), s. 231-234; A. de Witte, "Nécrologie pour Ghalib Edhem Bey", *Revue numismatique*, sy. 52 (1898), s. 218; T. M. Yaman, "Osmanlı Sikkelerine Dair Bir Bibliyografya Denemesi", *Varlık*, sy. 147, İstanbul 1939, s. 80-83; Gövsa, *Türk Meşhurları*, I, 147; J. H. Mordtmann, "Gâlib, İsmâil", *İA*, IV, 710; G. C. Miles, "İsmâ'il Ghâlib", *EP* (İng.), IV, 190-191.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

İSMÂİL HAKKI ÂLİŞAN

(bk. ELDEM, İsmail Hakkı).

İSMÂİL HAKKI ALTUNBEZER

(bk. ALTUNBEZER, İsmail Hakkı).

İSMÂİL HAKKI BEY

(1866-1927)

Türk müzikisi bestekârı ve hocası.

İstanbul Balat'taki Molla Aşkî mahallesinde doğdu. İdâre-i Mahsûsa memurlarından hânende Râşid Efendi'nin oğludur. İlk öğreniminden sonra örücü çırağı olarak çalışmaya başladı. On üç yaşlarında iken mahalle camisinde okuduğu ezanı dinleyen bir hünkâr müezzininin tavsiyesiyle saraya alındı. Burada Muzika-i Hümâyûn'da Suyolcu Latif Ağa'dan Türk müzikisi nazariyatı ve usul, Zâti Bey (Arca) ve Guatelli Paşa'dan Batı müziği dersleri alarak kendini yetiştirdi. Kısa zamanda müezzin-i şehriyârîler arasına girdi. Ardından kolağası rütbesiyle sermüezzinliğe tayin edildi. Muzika-i Hümâyûn'un fasl-ı cedîd ve fasl-ı atîk heyetlerinde de görev alan İsmâil Hakkı Bey serhânende sıfatıyla fasl-ı cedîdin başına getirildi ve burada kaymakamlığa kadar yükseldi.

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Şehzadebaşı'ndaki Fevziye Kiraathanesi'nin üst katında İzzettin Hümâyî (Elçioğlu) ile birlikte Müsiki-i Osmânî Cemiyeti (Mektebi) adıyla bir öğretim kurumu açtı. Dârüelhan Şark Müsikisi Bölümü'nde gerek ilk kuruluşunda (1917) gerekse 1923 yılında yeniden açılışındaki öğretim kadrosunda nazariyat, solfej ve fasl-ı umûmî dersleri okuttu. Bir ara bölümün müdürlüğü yanında icra heyeti yöneticiliğinde de bulundu. Tâlim ve Terbiye Dairesi Sanâyî-i Nefise Encümeni'nin 9 Aralık 1926 tarihli kararıyla Dârüelhan Şark Müsikisi Bölümü'nün lağvedilmesi üzerine kurulan Tarihî Türk Müsikisi Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti üyeliğine tayin edildi. 30 Aralık 1927'de Karaköy'de tramvayda kalp sektesi sonucu öldü. Naaşı, Chopin'in cenaze marşı eşliğinde hâfız okuyuşları ve haham mersiyelerinin birbirine karıştığı büyük bir kalabalıkla Eğrikapı Mezarlığı'na defnedildi. Mahmut Ragıp Gazimihal onun, mezarına bando ile götürülen ilk Türk müzikisi müntesibi olduğunu ifade

eder (*Millî Mecmua*, sy. 101 [1928], s. 1632).

İsmâil Hakkı Bey özellikle bestekârlığı ve hocalığı ile tanınmıştır. Saz semâisi, peşrev, longa, oyun havası, zeybek, kâr, kâr-nâtık, beste, semâi, şarkı, köçekçe, marş, tevşih, durak, ilâhi, şuşul, nefes gibi Türk müzikisinin hemen her formunda 2000 civarında eser vermiş nâdir sanat-kârlarındandır. Çok kolay beste yaptığı, ders verirken bir taraftan da eser bestelediği söylenir. Canlı, yumuşak ve lirik bir üslûbun hâkim olduğu eserlerinde zengin ifade gücünden doğan melodik yapının yanında geniş bir ufuk gözlenir. Yılmaz Öztuna'nın listesini verdiği toplam 940 eserin yarısından fazlası şarkı formundadır. Eserleri arasında, "Gülşende yine âh u enîn eyledi bülbül" mısraıyla başlayan rast ve, "Seni hükm-i ezel âşûb-i devrân etmek istermiş" mısraıyla başlayan nihâvend şarkılarıyla, "Dü cihânın mefhari" mısraıyla başlayan uşşak ve "Kullarında yok sana lâyük metâ" mısraıyla başlayan evic ramazan ilâhisi günümüzde okunan eserlerinden birkaçıdır. Mehmed Âkif Ersoy'un İstiklâl Marşı'nı rast makamında besteleyen (1922) İsmâil Hakkı Bey'in aynı makamda bestelediği, "Ordumuz etti yemin" mısraıyla başlayan Ordu Marşı ve "Ey şanlı ordu ey şanlı asker" mısraıyla başlayan Tekbir ve Cenk Marşı ile mâhur makamındaki, "Gâfil ne bilir neşve-i pür-şevk-i vegâyı" mısraıyla başlayan Mehterhâne-i Hâkânî Marşı da günümüze çok az eserle intikal etmiş mehter repertuarının sevilen örnekleri arasındadır.

"Muallim" lakabıyla tanınan İsmâil Hakkı Bey, kurduğu Müsiki-i Osmânî Cemiyeti (Mektebi) ile dönemin müzik eğitimi ve öğretimi çalışmalarını önemli ölçüde desteklemiş, önceleri birkaç kişiden ibaret olan incesaz takımlarındaki geleneksel yapının dışına çıkarak otuz kırk kişilik ses ve saz

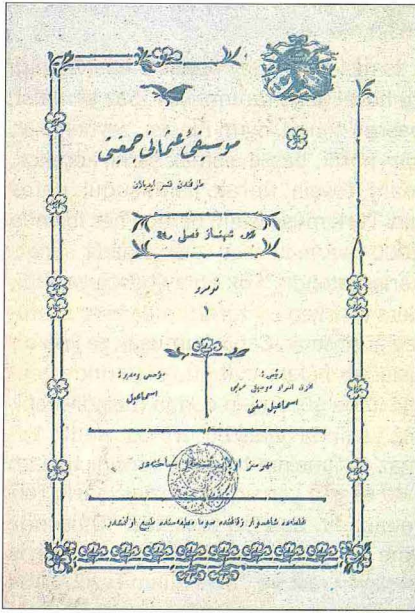
İsmâil
Hakkı Bey

İSMÂİL HAKKI, İhrâmîzâde

(bk. TOPRAK, İsmail Hakkı).

İSMÂİL HAKKI, Manastırlı

(bk. MANASTIRLI İSMÂİL HAKKI).

İsmâil Hakkı Bey'in kurduğu Mûsiki-i Osmânî Cemiyeti'nin nota nesriyatından Şehnaz Faslî'nin kapağı

topluluğu ile halka açık icraların ilk örneklerini vermiş, ayrıca Şehzadebaşı'ndaki Yeni Ferah Tiyatrosu'nda kurduğu İstanbul Opereti'nin orkestrasını bizzat yönetmiştir. Öte yandan Mûsiki-i Osmânî Mektebi adına yapmış olduğu fasıl defteri ve yaprak biçimindeki nota yayınları devrin mûsiki repertuarı için önemli bir katkıdır. İsmâil Hakkı Bey'in yetiştirdiği talebeler arasında Âmâ Nâzım, Yaşar Okur, Hayri Yenigün, Fahri Kopuz, Nuri Halil Poyraz, Fâize Ergin, İzzettin Hümayî El-çioğlu, Ali Rıza Şengel, Zeki Ârif Ataer-gin, Mustafa Sunar ve Ali Rıza Sağman sayılabilir.

İsmâil Hakkı Bey'in el yazısı ile derlediği, defterlerden oluşan nota koleksiyonu ölümünden sonra Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu tarafından satın alınmış olup günümüz Türk mûsiki repertuarının önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Yayımlamaya başladığı eserlerinden ise ancak dört fasikül çıkarabilmiştir.

Mâhurhan adlı bir makam icat etmesinin yanı sıra bazı telifleri de bulunan İsmâil Hakkı Bey'in bu eserleri zaman zaman araştırma yönünden eksiklikler taşıdığı ileri sürülerek tenkit edilmiştir. Yayımlanan eserleri şunlardır: *Mahzen-i Esrâr-ı Mûsiki yahut Teganniyât-ı Osmânî* (İstanbul 1313); *Solfej Nota Ders-*

leri, Usûlât, Solfej, Makâmât ve İlâveli Nota Dersleri (İstanbul 1335, 1341); *Mûsiki Tekâmül Dersleri* (İstanbul 1926); *Zeybek Oyun Havaları* (İstanbul, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

Subhi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1953, V, 494-495; Mahmut R. Gazimihal, *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 100, 104; a.mlf., "İsmâil Hakkı Bey", *Millî Mecmua*, sy. 101, İstanbul 1928, s. 1631-1632; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 207-208; Muhiddin Nalbandoğlu, *İstiklâl Marşımızın Tarihi*, İstanbul 1964, s. 9-10, 162; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 89-98; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 34-36; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekân*, İstanbul 1993, s. 278-281; Hayri Yenigün, "İsmail Hakkı Bey (Muallim)", *Musiki ve Nota*, sy. 15, İstanbul 1971, s. 13; Münir Mazhar Kamsoy, "İsmail Hakkı Bey'e Dâir", a.e., sy. 19 (1971), s. 24-25; Etem Ruhi Üngör, "Türk Musikisinde Nota Yayıncılığı, Yayımlar-Yayımcılar-Nota Basımında 100. Yıl", *MM*, sy. 337 (1977), s. 7-9; Öztuna, *BTMA*, I, 402-412; Nuri Özcan, "Dârül-mûsiki-i Osmânî", *DİA*, VIII, 553; Mehmet Güntekin, "İsmail Hakkı Bey (Muallim)", *DBİst.A.*, IV, 214.

NURİ ÖZCAN

İSMÂİL HAKKI BURSEVİ

(ö. 1137/1725)

Celvetî şeyhi, müfessir, şair.

1063 Zilkadesinde (Ekim 1653) bugün Bulgaristan sınırları içinde bulunan Aydos'ta doğdu. Uzun süre Bursa'da yaşadığı için Bursevî, bir süre Üsküdar'da ikamet ettiğiinden Üsküdarî, Celvetiyye tarikatına mensup olduğu için Celvetî nisbelerini kullanmış, özellikle Bursevî nisbesiyle meşhur olmuştur. *Tamâmü'l-feyz* ve *Silsilenâme-i Celvetî* başta olmak üzere bazı eserlerinde hayatı hakkında bilgi veren İsmâil Hakkı'ya dair çalışmalar esas itibarıyla bu bilgilere dayanır. Ancak oldukça hareketli bir hayat geçirdiğinden bu çalışmalarda yer yer eksiklik ve yanlışlıklara rastlanmaktadır. İstanbul'un Ak-saray semtinde doğup büyüyen babası Mustafa Efendi, İsmâil Hakkı'nın doğumundan bir yıl evvel evi yanınca Aydos'a gidip yerleşmişti. Daha önce İstanbul'da tasavvufî çevrelerle irtibatı olduğu anlaşılan Mustafa Efendi, Aydos'ta da bu ilgisini sürdürerek Zâkirzâde Abdullah Efendi'nin halifesi sıfatıyla o sıralarda Aydos'ta irşad faaliyetinde bulunan Celvetî şeyhi Atpazarî Osman Fazlı ile yakınlık kurmuştu. Yedi yaşında annesini kaybeden İsmâil Hakkı'ya büyükannesi bakmaya başladı. Osman Fazlı Efendi'nin ha-

lifesi Ahmed Efendi'den Arapça dersleri alan İsmâil Hakkı, Osman Fazlı'nın Aydos'a uğrayan Edirne halifesi Seyyid Abdülbâki Efendi ile birlikte Edirne'ye gitti (1074/1664). Burada din ilimlerini öğrenirken bir yandan da hüsn-i hatla meşgul oldu. Osman Fazlı'nın bir halifesinden fıkıh ve kelâmıla ilgili kitaplar okudu. Tahsilini tamamlayınca Abdülbâki Efendi onu İstanbul'da bulunan Osman Fazlı'nın yanına gönderdi. İsmâil Hakkı 1083 Rebîülevvelinde (Temmuz 1672) bu şeyhe intisap etti. Kendisinden kelâm ve ferâiz ilimlerini, *el-Muṭavvel* hâşiyesini hazırladığı sırada *el-Muṭavvel*'i, fıkıh usulüne dair *Tenkihü'l-uşûl* adlı eseri okudu. Mehmed Efendi'den tecvid ve diğer bazı hocalardan Farsça dersleri aldı. Meşhur şairlerin Farsça divanlarını ve ayrıca bazı eserleri inceledi (*Tamâmü'l-feyz*-II, s. 80-81). Hâfız Osman'dan hüsn-i hat meşket-ti. Üç yıl sonra şeyhinin izniyle Zeyrek Camii'nde halvete giren İsmâil Hakkı doksan gün süren halvetten çıkınca dervişlere hizmetle görevlendirildi. Bir süre sonra şeyhi ona kendi yerine vaaz etmesini söyledi, 1086'da da (1675) halife tayin ederek Üsküp'e gönderdi.

Beraberindeki üç dervişle birlikte Üsküp'e giden İsmâil Hakkı (Rebîülâhîr 1086/ Temmuz 1675) muhtelif camilerde vaaz etmeye, isteyenlere zâhiri ilimlere dair dersler vermeye başladı. Harap bir tekke onarılarak kendisine tahsis edildi. Bir süre burada kaldıktan sonra yeni bir zâviyede irşad faaliyetlerini sürdürdü. 1087'de (1676) Şeyh Mustafa Uşşâkî'nin kızı ile evlendi. İsmâil Hakkı vaazlarında, dine aykırı davranışlarını gördüğü Üsküp müftüsünü ve şehrin bazı ileri gelenlerini eleştirmeye devam edince muhalifleri tarafından mahkemeye verildi. İsmâil Hakkı ve davacıları İstanbul'a giderek Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi, Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Rumeli kazaskeri Beyâzîzâde Ahmed Efendi ile görüştüler. Aralarını bulması için görevlendirilen Osman Fazlı Efendi tarafları barıştırdı. Altı yıl süren bu çekişme ortadan kalkar gibi olduysa da muhalifleri İsmâil Hakkı'yı Üsküp'ten sürdürmek için tekrar faaliyete başlayınca Osman Fazlı ona Köprülü'ye gitmesini tavsiye etti. Köprülü'de on dört ay kalan İsmâil Hakkı, Usturumca halkının Osman Fazlı'dan kendisini kasabalarına göndermesini istemeleri üzerine oraya gitti (1093/1682).

İsmâil Hakkı 1096'da (1685), IV. Mehmed'e nasihatte bulunmak üzere Edirne'de bulunan Osman Fazlı tarafından